

ГЛИГОР М. САМАРЦИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ
СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

О НУМИЗМАТИЧКИМ НАЛАЗИМА СА ЈУГА ПРОВИНЦИЈЕ ДАЛМАЦИЈЕ² (*ѣримјери са ѣодручја истѣочне Херцѣѣовине*)

САЖЕТАК. У раду се презентују подаци о нумизматичким налазима са југа провинције Далмације (источна Херцеговина). Представљени су необјављени и објављени налази античког новца на овом подручју, будући да су обрада и публикавање нумизматичке грађе значајни за сагледавање оптицаја новца односно заступљености ковница на југу провинције Далмације у античком периоду. Поред тога, старе монетарне емисије надопуњују недостатак писаних историјских извора о економским и политичким приликама на простору данашње источне Херцеговине у вријеме римског освајања и владавине Илириком.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: римски новац, провинција Далмација, источна Херцеговина, оптицај, заступљеност.

¹ gligorijas@yahoo.com

² Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023, *Косово и Метохија између националној идентитетској и евроинтеграција*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 28. јануара 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 1. марта 2017.

Данашња територија Херцеговине у предримском периоду улазила је у оквире некадашње Илирске краљевине. Покоравање Илирије окончано је у току Батоновог устанка (6–9. године), а њено административно припајање Римском царству добија свој коначни облик образовањем провинције Далмације чији је јужни дио обухватао управо подручје данашње Херцеговине. Освајањем територије Илирика и успостављањем власти над њом, Римљани домаћем становништву остављају извјесну аутономију коју ће пратити процес урбанизације и романизације од I до IV вијека (Polyb. II 8–12; III 16; V 108; XVIII 47; XXXII 24; Liv. XXIII 19, 24–25, 30–32, 35, 37; XXIV 18, 44; XXV 3, 6, 16–17; XXVI 2; XXVI 24; XXVII 30; XXIX 12, 37; XXXI 28, 1–3; XXXVIII 36; XL 42; XLII 26; XLIII 18–20; XLV 43; App. Ill. 10, 11; 14, 16–19, 21, 22, 27, 28; Strab. IV 6, 10; VII 5, 3; VII 5, 5; VII 5, 17; Vell. II XCII 1–5; II C 1; II CIII 3; II CIV 3–4; II CIX 1–5; II CX 1–6; II CXI 1–4; II CXII 1–7; II CXIII 1–2; II CXIV 4–5; II CXV 1–5; II CXVII 1; II CXXI 3; II CXXIX 3–4; Plin. HN III 141–144; III 147–149; VII 147; Ptol. II 14, 4; II 16, 5; Svet. Aug. 24; 25; 65; Svet. Tib. 7; 9; 14; 15; 16; 18–19; 20; Flor. II 25; Dio XLVII 21, 6; XLIX 34, 1–3, 35, 2–4; 36; 37, 6; 38, 3–4; LII 28–30; LIV 20, 2; 21, 2–8; 24, 3; 34, 2–4; LV 2, 4; 25, 5–6; 28, 4–7; 29, 1–30; 30, 1–6; 31, 1–4; 32, 2–4; 33, 1–2; 34, 1–7; LVI 1, 1–2; 10, 3; 12, 2–5; 13, 2–14; 15, 1–16; 16, 1–3; 28, 3–4; Tac. Ann. I 20; I 72; I 78; II 46; III 18; III 33; IV 5; IV 22; VI 43; XII 31; Ljubić, 1852, стр. 1–68; Mommsen, 1873, стр. 271–279, 291, 300–304; Ljubić, 1875, стр. 1–68; Zippel, 1877, стр. 3, 130, 137, 148, 162, 180–190, 194–197, 208, 224–235, 303; Bauer, 1894, стр. 135–148; Marquardt / Mommsen, 1894, стр. 171; Jelić, 1898, стр. 227–245; 531–599; Patsch, 1922, стр. 58, 85; Riterling, 1924, стр. 1236; Rau, 1925, стр. 342–344; Вулић, 1926, стр. 54–72; Вулић, 1933, стр. 13–24; Betz, 1938, стр. 5–60; Pašalić, 1953, стр. 479–483; Pašalić, 1953, стр. 205–209; Pavan, 1958, стр. 381, 406; Reidinger, 1956, стр. 32–66; Jagenteufel, 1958, стр. 9–75; Alföldy, 1962, стр. 259–296; Alföldy, 1965, стр. 25–26, 34–38, 46, 57–59, 66, 78, 80–84, 111, 137, 140, 142, 159, 168, 171–173, 177, 179, 199; Novak, 1965, стр. 97–101; Mócsy, 1962, стр. 515–776; Zaninović, 1966, стр. 27–92; Zaninović, 1967, стр. 5–101; Wilkes, 1969, стр. 1–77, 93, 155–177, 197, 244, 253, 266, 271, 282, 288, 418, 442–459; 481–486; Mócsy, 1974, стр. 34, 38–39, 56–57; Pašalić, 1975ц, стр. 376–421; Suić, 1976, стр. 185; Bojanovski, 1988, стр. 36–64, 121, 211–212, 290, 310, 314–317, 355–359; Rendić-Miočević, 1989, стр. 135–144, 145–154, 181–189; Suić, 1991/1992, стр. 55–66; Wilkes, 2001, стр. 68, 231, 267–270; Ферјанчић, 2002, стр. 175; Čače, 2003, стр. 29–48; Novak, 2004², стр. 59; Mesihović, 2010, стр. 87–100; Mesihović, 2011, стр. 33–421; Mesihović, 2014, стр. 44–55; Самарџић,

2015, стр. 143–170, 279–280). Ове процесе, али и остале сегменте античког друштва донекле освјетљавају епиграфски споменици и разноврсни археолошки налази, указујући истовремено на чињеницу да у овом дијелу Илирика процес романизације почиње у исто вријеме када и на обали Јадрана. Међу овим налазима значајно мјесто заузима и римски новац нађен на локалитетима данашње источне Херцеговине, чиме се дјелимичо надомјешћује недостатак писаних историјских извора о ондашњим економским приликама (Kraljević, 1976, стр. 165–167; Kraljević, 1978, стр. 155–160; Самарџић и Стаменковић, 2013, стр. 515–526).

Становништво овог подручја одржавало је трговачку размјену с другим народима још од предримског доба, а да је у тој трговини новац био платежно средство свједоче налази новца од предримског до савременог доба (Kraljević, 1978, стр. 155–160). Римско освајање и владавина Илириком допринијело је да се на простору данашње источне Херцеговине пронађу знатне количине римског новца (Petrović, 1956, стр. 97–107; Jagenteufel, 1958, стр. 9; Papazoglu, 1967, стр. 123–144; Wilkes, 1969, стр. 15, 46–77, 156, 165, 172, 174, 176; Pašalić, 1975a, стр. 21–26; Pašalić, 1975b, стр. 27–34; Kraljević, 1976, стр. 165–167; Kraljević, 1978, стр. 155–160). Нарочито је значајан римски царски новац пронађен на овом подручју који се чува у нумизматичкој збирци Земаљског музеја у Сарајеву (Kraljević, 1978, стр. 155–160).

РЕД. БР. И ВЛАДАР	НОМИНАЛ	НАЛАЗИШТЕ	КОВНИЦА И ГОДИНА ЕМИТОВАЊА	РЕФЕРЕНЦА	ИНВЕНТАРСКИ БР. У ЗЕМ. МУЗЕЈУ
1. TIBERIUS A- TI CAESAR DIVI AVG F AVGVSTVS P- POITIF MAXIM	DENARIUS	ФОЈНИЦА	ROMA 16–21. г.	BMC 34	3317
2. TIBERIUS A- TI CAESAR DIVI AVG F AVGVSTVS P- PONTIF ...	AS	ОРАХОВИЦЕ	ROMA 15–16. г.	BMC 65	11618
3. PTOLOMAEUS A- REX PTOLOMAEUS P- R. A. I	DENARIUS	АРСЛАНАГИЋА МОСТ	MAURETANIA 23–40. г.	(cf. HEAD, STR. 889)	5718

ТАБЕЛА 1: Римски новац са локалитета источне Херцеговине који се чува у нумизматичкој збирци Земаљског музеја у Сарајеву.

4. VESPASIANUS A-VESPASIANUS AVE PM P- . . AVGVSTI SC	SESTERTIUS	КАЗАНЦИ	? 69–79. г.	НЕИДЕНТИ- ФИКОВАН	2322
5. DOMITIANUS A-IMP CAES DOMITIANVS AVG PM P-TRP COS VII DES VIII PP	DENARIUS	КАЗАНЦИ	ROMA 81. г.	ВМС 20	2323
6. DOMITIANUS A-IMP CAES DOMIT AVG GERM PMTRP XI P-IMP XXI COS XVI PPP	DENARIUS	БИЈЕЉАНИ	ROMA 92. г.	ВМС 187	1113
7. TRAIANUS A-IMP CAES NERVAETRAIANOAVGGERDACP MTRP COS V PP P-SPQR OPTIMO PRINC	SESTERTIUS	ГАЦКО	ROMA 104–111. г.	ВМС 873	4076
8. HADRIANUS A-TRAIANI HADRIANVS AVG PM P- (НИЈЕ ЧИТЉИВО)	SESTERTIUS	МОСКО	ROMA 117–138. г.	НЕИДЕНТИ- ФИКОВАН	3290
9. ANTONINUS PIUS A-ANTONINVS AVG PIVS PP TRP XIX P-COS IIII	DENARIUS	БИЈЕЉАНИ	ROMA 156. г.	ВМС 840	1114
10. M. AURELIUS A-AVRELIVS CAESAR AVG PII F COS II P-SC	AS	БИЛИН	ROMA 145–160. г.	ВМС 1799	125
11. M. AURELIUS A-IMP CAES M AVREL ANTONINVS AVG PM P-SALVTI AVGVSTOR TRP XVII COS III SC	DUPONDIVS	ФОЈНИЦА	ROMA 162–163. г.	ВМС 1044	3318
12. CARACALLA A-M AVR ANTON CAES PONTIF P-IMPERII FELICITAS	DENARIUS	ОРАХОВИЦЕ	ROMA 197–198. г.	ВМС 197	11622
13. TREBONIANUS GALLUS A-IMP CC VIB TREB GALLVS PF AVG P-VICTORIA AVG	ANTONINIANUS	КАЗАНЦИ	ANTIUCHIA 251–253. г.	RIC 93	2325

ТАБЕЛА 1: Римски новац са локалитета источне Херцеговине који се чува у нумизматичкој збирци Земаљског музеја у Сарајеву.

14. GALLIENUS A-GALIENVS AVG P-PAX AVG	ANTONINIANU S	ТРЕБИЊЕ	MEDIOLANUM 253–268. г.	RIC 499	4049
15. AURELIANUS A-IMP AVRELIANVS AVG P-(НИЈЕ ЧИТЉИВО)	ANTONINIANU S	ЉУБОМИР	SISCIA 270–275. г.	НЕИДЕНТИ- ФИКОВАН	11620
16. CONSTANTINUS II A-CONSTANTINVS IVN NOB C P-PROVIDENTIAE CAESS	AES III	КАЗАНЦИ	SISCIA 337–340. г.	VOETTER, STR. 301, BR. 26	2326
17. CONSTANS	?	ОРАХОВИЦЕ	? 337–350	НЕИДЕНТИ- ФИКОВАН	12376
18. CONSTANTINUS V	SOLIDUS	ЗАСАДА	CONSTANTINOPOLIS 741–751. г.	WROTH 1	11622

ТАБЕЛА 1: Римски новац са локалитета источне Херцеговине који се чува у нумизматичкој збирци Земаљског музеја у Сарајеву.

Цареви су у вријеме римске владавине Илириком велики значај придавали економији и монетарним реформама, а археолошки налази – како смо већ поменули – указују да је на подручју источне Херцеговине била у оптицају знатна количина римског новца. Нарочито су значајни примјерци новца из времена владавине Константина Великог (306–337. године) и његових синова, данас похрањени у музеју у Требињу (Petrović, 1956, стр. 97–107; Jagenteufel, 1958, стр. 9; Papazoglu, 1967, стр. 123–144; Wilkes, 1969, стр. 15, 46–77, 156, 165, 172, 174, 176; Pašalić, 1975a, стр. 21–26; Pašalić, 1975b, стр. 27–34; Kraljević, 1976, стр. 165–167; Vasić, 1990, стр. 9–11, 59–63). Збирка касноантичког новца музеја Херцеговине у Требињу, поред приличног броја комада из периода раног Царства, посједује и значајан број примјерака из IV вијека. Случајно пронађени, појединачни или у скупини, налази новца са простора римске провинције Далмације из IV вијека указују да је бронзана монета била најзаступљеније средство плаћања (Kraljević, 1976, стр. 165–167; Kraljević, 1978, стр. 155–160; Самарџић и Стаменковић, 2013, стр. 515–526).

У раду представљамо налазе бронзаног новца из времена владавине Констанција I, Константина I, а касније и његових синова. Иако новац потиче из још несређене и необјављене збирке Музеја Херцеговине у Требињу, сачувани су подаци који указују на који начин су ови налази доспјели у Музеј Херцеговине и са којих локалитета потичу. Будући да су анализа и публиковање старих

монетарних емисија значајни са археолошког и историјског ста-
новишта, тако су и ови налази драгоцен извор за досљедно са-
гледавање и реконструкцију античке историје, односно нуми-
зматичке грађе и оптицаја новца у првој половини IV вијека.
У кутији и књизи општег инвентара, новац се води под одговара-
јућим ознакама, а чува се у самом Музеју (кут. III, књ. уласка 970,
инв. бр. 71; кут. III, књ. уласка 971, инв. бр. 72; кут. III, књ. уласка
950, инв. бр. 51; кут. III, књ. уласка 956, инв. бр. 57; Кутија III, књ.
уласка 964, инв. бр. 65; кут. III, књ. уласка 959, инв. бр. 60; кут. III,
књ. уласка 958, инв. бр. 59; кут. III, књ. уласка 945, инв. бр. 46; кут.
III, књ. уласка 980, инв. бр. 81; кут. III, књ. уласка 979, инв. бр. 80;
кут. III, књ. уласка 934, инв. бр. 35; кут. III, књ. уласка 981, инв.
бр. 82; кут. III, књ. уласка 961, инв. бр. 62). Ријеч је о 14 комада
бронзаног новца.

РЕД. БР. И ВЛАДАР	НОМИНАЛ	У ЕГЗЕРГУ	КОВНИЦА И ГОДИНА ЕМИ- ТОВАЊА	РЕФЕРЕНЦА	МЈЕСТО НАЛАЗА
1. КОНСТАНЦИЈЕ I A-IMP C-ONSTANTIVS P F AVG P-GENIO POP -V-LI ROMANI	FOLIS	?	?	?	СТОЛАЦ
2. КОНСТАНТИН I A-IMP CONSTANTINVS P F AVG P- IOVI CON-SER- VATORI AVGG NN	FOLIS	SIS, ДЕСНО У ПОЉУ В	СИСАК	RIC VII, р. 423, № 3 313-315. г.	МОСТАЋИ -ТРЕ- БИЊЕ
3. КОНСТАНТИН I A- IMP C FL VAL CONSTANTINVS P F AVG P- IOVI CONS-ERVATORI	FOLIS	SMK	КИЗИК	RIC VII, р. 643, № 3, 313-315. г.	СТОЛАЦ
4. КОНСТАНТИН I A-IMP CONSTANTINVS P F AVG P- SOLI INV-I-CTO COMIT	FOLIS	?	РИМ	RIC VII, р. 298, № 20, 314. г.	ЈАСЕНИК-ГАЦКО
5. КОНСТАНТИН I A- CONSTAN-TINVS AVG P- PROVIDENTIAE AVGG	FOLIS	BSIS [ПОЛУМЈЕ- СЕЦ]	СИСАК	RIC VII, р. 452, № 14, 328-329.г.	ЉУБИЊЕ

ТАБЕЛА 2: Римски новац из још несређене збирке Музеја Херцеговине у Требињу.

6. КОНСТАНТИН I A-CONSTANTI-NVS MAX AVG P-GLOR-IA EXERC-ITVS	FOLIS	SMNA	НИКОМЕДИЈА	RIC VII, p. 633, №188, 330–335. г.	ЉУБИЊЕ
7. КОНСТАНТИН I A-IMP CONSTANTINVS P F AVG P- SOLI INVI-CTO COMITI	FOLIS	?	РИМ	?	ЉУБИЊЕ
8. КОНСТАНТИН I A-IMP CONSTANTINVS [P F AVG] P- SOLI INVICTO [COMITI]	FOLIS	?	?	?	ЉУБИЊЕ
9. КОНСТАНТИН II A-CONSTANTINVS IVN NOB C P- VOT/X у ВИЈЕНЦУ, ОКО CAESARVM NOSTRORVM	FOLIS	ASIS (СУНЦЕ)	СИСАК	RIC VII, p. 445, № 170, 321–324. г.	СТОЛАЦ
10. КОНСТАНТИН II A-CONSTANTINVS IVN NOB C P- GLOR-IA EXERC-ITVS	FOLIS	SMTS[]	СОЛУН	RIC VII, p. 524, №184, 330–333.г.	СТОЛАЦ
11.КОНСТАНС A- CONSTANS - P F AVG P- VICTORIAE DD AVGGQ NN	FOLIS	SMTSA	СОЛУН	RIC VIII, p. 411, № 100, 347–348. г.	СТОЛАЦ
12. КОНСТАНЦИЈЕ II A- DN CONSTAN-TIVS P F AVG P- FEL TEMP –REPARATIO	FOLIS	ASISM	СИСАК	RIC VIII, p. 375, ? № 350, 28.сеп. 351 – 6.нов. 355. г.	?
13. КОНСТАНЦИЈЕ II A- D N CONSTAN-TIVS P F AVG P- FEL TEMP – REPARATIO	FOLIS	ASIS[D]	СИСАК	RIC VIII, p. 377, № 372, 6. нов. 355 – ЉЕТО 361. г.	СТОЛАЦ
14. ? A- FL VAL CONS[]VS [AVG] (?) P-?	?	?	?	?	ЉУБИЊЕ

ТАБЕЛА 2: Римски новац из још несрећене збирке Музеја Херцеговине у Требињу.

На локалитетима Паника пронађена је значајна количина римског новца што указује на то да је економски и трговачки живот у

овим крајевима Далмације био жив и интензиван (Jagenteufel, 1958, стр. 9; Parazoglu, 1967, стр. 123–144; Wilkes, 1969, стр. 15, 46–77, 156, 165, 172, 174, 176; Pašalić, 1975a, стр. 21–26; Pašalić, 1975b, стр. 27–34; Kraljević, 1976, стр. 165–167; Kent, 1981, стр. 3–10; Војановски, 1988, стр. 22–36; Васић, 2000, стр. 61–79; Radović, 2005, стр. 18–20; Kraljević, 1976, стр. 165–167; Самарџић, 2015, стр. 244–248). Највећи број примјерака потиче из III и IV вијека, а претежно је кован у ковници у Сисцији (Сисак). Претпоставља се да је она бронзаним новцем подмиривала потребе ових крајева (Kraljević, 1976, стр. 165–167; Самарџић, 2015, стр. 244–248).

РЕД. БР. И ВЛАДАР	НОМИНАЛ	ОЧУВАНOST	КОВНИЦА И ГОДИНА ЕМИТОВАЊА	РЕФЕРЕНЦА	МЈЕСТО НАЛАЗА
1. HADRIANUS	SESTERTIUS	ЛОША	ROMA 119–138. г.	BMC 1370	ОБЈЕКАТ III, 24
2. M. AURELIUS	SESTERTIUS	ЛОША	ROMA 161–180. г.	BMC (STR.226) BR. 1406	III, 8
3. OTACILIA SEVERA	ANTONINIANUS	ДОБРА	ROMA 246–248. г.	RIC 125 c	II, 8
4. GALLIENUS	ANTONINIANUS	ЛОША	SISCIA 253–268. г.	RIC 562	III, 17
5. AURELIANUS	ANTONINIANUS	ЛОША	270–271. г.	RIC 369	III, 7
6. AURELIANUS	ANTONINIANUS	ДОБРА	SISCIA 270–275. г.	RIC 257	III, 10
7. MAXIMINIANUS	MB	ЛОША	NICOMEDIA 309–313. г.	VOETTER, STR. 188, BR. 2	II, 7
8. CONSTANTINUS II	PB	ДОБРА	SISCIA 337–340. г.	VOETTER, STR. 300, BR. 1	II, 10
9. CONSTANTINUS II	PB	ДОБРА	SISCIA 337–340. г.	VOETTER, STR. 301, BR. 29	II, 10

ТАБЕЛА 3: РИМСКИ НОВАЦ СА ЛОКАЛИТЕТА ДРАЧЕВА СТРАНА

10. CONSTANTINUS II	PB	ДОБРА	ANTIOCHIA 337–361. г.	VOETTER, STR. 53, BR.23	II, 6
11. CONSTANTINUS II	PB	ДОБРА	CYZICUS 337–361. г.	VOETTER, STR. 145, BR. 43	II, 4
12. JOVIANUS	PB	ЛОША	SISCIA 337–340. г.	VOETTER, STR. 310, BR. 1	II, 6
13. VALENS	PB	ЛОША	THESSALONICA 364–368. г.	VOETTER, STR. 350, BR. 19	II, 9
14. THEODOSIUS	PB	ЛОША	SISCIA 379–395. г.	VOETTER, STR. 312, BR. 1	III, 19

ТАБЕЛА 3: РИМСКИ НОВАЦ СА ЛОКАЛИТЕТА ДРАЧЕВА СТРАНА

Због лоше очуваности неидентификована су остала четири новчића пронађена на овом локалитету (Kraljević, 1976, стр. 165–167; Самарџић, 2015, стр. 244–248).

РЕД. БР. И ВЛАДАР	НОМИНАЛ	ОЧУВАНOST	КОВНИЦА И ГОДИНА ЕМИТО- ВАЊА	РЕФЕРЕНЦА	МЈЕСТО НАЛАЗА
1. HADRIANUS	AS	ЛОША	ROMA 119–138. г.	BMC (STR. 486) BR. 1624	ОБЈЕКАТ X
2. PROBUS	ANTONINIANUS	ANTONINIANUS ЛОША	ROMA 276–282. г.	RIC 159	ОБЈЕКАТ VI
3. PROBUS	ANTONINIANUS	ДОБРА	SISCIA 276–282. г.	RIC 607	ОБЈЕКАТ VIII
4. CONSTANTIUS CHLORUS	MB	ДОБРА	AQUILEIA 293–305. г.	VOETTER STR. 62, BR.26	ОБЈЕКАТ VIII
5–6. CONSTANTINUS I	PB	ДОБРА	THESSALONICA 307–337. г.	VOETTER STR. 339, BR. 33	ОБЈЕКАТ VIII

ТАБЕЛА 4: РИМСКИ НОВАЦ СА ЛОКАЛИТЕТА ЦРКВИНА

7. CONSTANTINUS I	PB	ЛОША	HERACLEIA 307–337. г.	VOETTER STR. 118, BR. 21	ОБЈЕКАТ I
8. CONSTANTINUS I	PB	ЛОША	NICOMEDIA ПОСЛИЈЕ 337. г.	VOETTER STR. 192, BR. 26	ОБЈЕКАТ I
9. CONSTANTINUS I	PB	ЛОША	SISCIA 337–340. г.	VOETTER STR. 301, BR. 10	ОБЈЕКАТ VI
10. CONSTANTINUS II	PB	ДОБРА	SISCIA 337–361. г.	VOETTER, STR. 304, BR. 6	ОБЈЕКАТ VIII
11. CONSTANTINUS II	MB	ЛОША	SISCIA 350. г.	VOETTER, STR. 306, BR. 51	ОБЈЕКАТ I
12. CONSTANTINUS II	PB	ЛОША	SISCIA 350. г.	VOETTER, STR. 306, BR. 53	ОБЈЕКАТ I
13. VALENTINIANUS I	PB	ЛОША	SISCIA 337–340. г.	VOETTER, STR 311, BR. 3	ОБЈЕКАТ I

ТАБЕЛА 4: РИМСКИ НОВАЦ СА ЛОКАЛИТЕТА ЦРКВИНА

Због лоше очуваности остало је неидентификовано седам новчића пронађених на овом локалитету (Kraljević 1976, 165–167; Самарџић, 2015, стр. 244–248).

Међу примјерцима античког новца пронађеног у источној Херцеговини, изразито преовлађује новац из времена Константина Великог и његових синова насљедника, што се може објаснити прије свега економским условима, али и могућим утицајем политичких и вјерских прилика изазваних борбом око престола као и расправама проузрокованим експанзијом аријанства.

ЗАКЉУЧАК На основу постојећих археолошких налаза може се закључити да је од I до IV вијека на подручју источне Херцеговине у оптицају била знатна количина римског новца, док римски новац са локалитета источне Херцеговине који се чува у нумизматичкој збирци Земаљског музеја у Сарајеву свједочи да је становништво овог подручја још од предримског доба одржавало трговачку размје-

ну с другим народима (примјерци новца ковани су оквирно у распону од 16. до 751. године). Пронађени комади новца већином потичу из ковнице Roma (10 ком.), а заступљене су и сљедеће ковнице: Antiochia (1 ком.), Siscia (2. ком.), Constantinopolis (1 ком.), Mauretania (1 ком.) и Mediolanum (1 ком.).

Новац Констанција I, као и Константина I и његових синова из збирке касноантичког новца Музеја Херцеговине у Требињу, кован је оквирно у распону од 305. до 361. године. Најприсутнији су примјерци ковани у вријеме Константина I (7 комада). У нешто мањем броју забиљежен је новац Константина II (2 ком.), Констанција II (2 ком.), Констанција I (1 ком.) и Констанса (1 ком.). Пронађени комади новца са овог подручја претежно су ковани у ковници Siscia, док су присутне и сљедеће ковнице: Tessalonica (2 ком.), Roma (2 ком.), Cyzicus (1 ком.) и Nicomedia (1 ком.).

Археолошка истраживања која су дјелимично спроведена у Херцеговини, у некадашњим античким насељима: Diluntum (Столац), Pardua (Градац – Љубиње), Leusinium (Паник – Билећа), Asamo (Требиње) и Ad Zizio (Моско или Љубомир), открила су значајне количине римског новца. Са локалитета Паник највећи број примјерака потиче из III и IV вијека, а претежно је кован у ковници Siscia (12 ком.). Такође, има га и из сљедећих ковница: Roma (5 ком.), Cyzicus (2 ком.), Nicomedia (2 ком.), Tessalonica (2 ком.), Aquileia (1 ком.), Antiochia (1 ком.) и Heraclea (1 ком.).

Јасно је, дакле, на основу поменутих налаза, колико је економски и трговачки живот у овим крајевима Далмације у вријеме владавине Рима био жив и интензиван. Истовремено, новац из прве половине IV вијека, који је најзаступљенији међу пронађеним примјерцима, указује између осталог и на инфлаторна кретања у Римском царству као и на пад економске моћи становника провинције Далмације, због чега ће владари и посезати за монетарним реформама.

СКРАЋЕНИЦЕ	АЕМ	Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Osterreich-Ungarn, Wien
	АНУ БиН	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
	BMC	Coins of the roman empire in the British museum, London 1923–1962.
	WROTH	Imperial Byzantine Coins in the British Museum, Chicago 1962.
	GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo.
	JAZU	Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

RE	Paulys-Wissowa Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart-München .
RIC	The Roman Imperial Coinage, London 1923–1981.
СКА	Српска Краљевска Академија, Београд.
САНУ	Српска академија наука и умјетности, Београд.
HEAD	Historia numorum, Oxford, 1911.
CBI	Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo.
CIL	Corpus Inscriptiones Latinarum, Berolini.

ИЗВОРИ

- Appiani (1877). *Romanorum Historiarum quae supersunt*. Paris: Ed. Firmin Didot.
- Velleius, P. (1822). *Historia Romana*. Londini: Ed. A. J. Valpy.
- Voetter, O. (1921). *Die Münzen der römischen Kaiser, Kaiserinnen, und Caesaren von Diocletianus bis Romulus*. Vienna.
- Dio's (1914). *Roman History*. London: Ed. Earnest Caru.
- Kent, J. P. C. (1981). The Roman Imperial Coinage, The family of Constantine I A.D. In: C. H. V. Sutherland, R.A.G. Carson, (Eds.), *The Roman Imperial Coinage* (Vol. VIII, pp. 337–364). London: British Museum.
- Livius, T. (1959). *Historiae*. London: Ed. W. Heineman.
- Plinii, S. (1906). *Naturalis Historiae*. Lipsiae: Ed. B. G. Teubner.
- Полидије (1988). *Историје I, II* (М. Рицл, прев., предговор и коментар). Нови Сад: Матица српска.
- Ptolemaei, C. (1883). *Geographia*. Paris: Ed. Firmin Didot.
- Strabonis (1853). *Geographica*. Leipzig: B. G. Teubner.
- Тацит, К. (1970). *Анали* (Љ. Црепајац, прев.). Београд: СКЗ.
- Trankvil, G. S. (1956). *Dvanaest rimskih careva*. Zagreb: „IBI“.
- The Roman Imperial Coinage* (1923–1994). London: Spink.
- Florus, L. A. (1947). *Epitome of Roman History*. London: Edward Seymour Forster.
- Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum (1873). *Corpus Inscriptionum Latinarum* (Vol. III). Berolini: Ed. Th. Mommsen.

ЛИТЕРАТУРА

- Alföldy, G. (1962). Die Auxiliartruppen der Provinz Dalmatien. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* 14 fasc. 3–4, 259–296.
- Alföldy, G. (1965). *Bevölkerung und Gesellschaft in der römischen Provinz Dalmatien*. Budapest: Mit einen Beitrag von Andras Mócsy, Akademiai kiado.

- Bauer, A. (1894). Zum dalmatisch-pannonischen Kreige 6–9 n. AEM XVII, 135–148.
- Bojanovski, I. (1988). *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Sarajevo: ANUBiH Djela knj. LXVI, CBI knj. 6.
- Betz, A. (1938). *Untersuchungen zur Militargeschichte der romischen Provinz Dalmatien*. Baden Bei – Wien: Abhandlungen des archaologisch-epigraphische Seminars der Universitat Wien, Neu Folge, III Heft, Rudolf M. Rohrer.
- Vasić, M. (1990). *Nalazi rimskog bronzanog novca IV i V veka iz municipijuma Horreum Margi (Ćuprija)*. Beograd: Arheološki Institut – Vojni Institut.
- Васић, М. (2000). Инфлација у римском Царству. *Флоїсѿон* 10, 61–79.
- Wilkes, J. J. (1969). *Dalmatia*. London: University of Birmingham.
- Wilkes, J. J. (2001). *Iliri*. Split: LAUS.
- Вулић, Н. (1926). Далматинско–панонски устанак од 6–9. г. по Хр. *Глас СКА* CXXI, 55–75.
- Вулић, Н. (1933). Антички споменици наше земље. *Сѿоменик СКА* LXXV, 1–89.
- Љубић, Ш. (1852). Guverneri Dalmacije od Avgusta do Dioklecijana. *Rad JAZU* 31, 1–68.
- Zaninović, M. (1966). Ilirsko pleme Delmati I – politička povijest i teritorijalna rasprostranjenost Delmata. *Godišnjak ANUBiH IV, CBI knj. 2*, 27–91.
- Zaninović, M. (1967). Ilirsko pleme Delmati II – Materijalna i duhovna kultura. *Godišnjak ANUBiH V, CBI knj. 3*, 5–101.
- Zippel, G. (1877). *Die romische Heerschaft in Illyrien bis auf Augustus*. Leipzig: Ed. B. Teubner.
- Jagenteufel, A. (1958). *Die Statthalter der romischen Provinz Dalmatia von Augustus bis Diokletian*. Wien: Schriften der Balkankommission Antiquarische Abteilung, XII, Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Kent, J. P. C. (1981). *The Roman Imperial Coinage, The family of Constantine I A.D.* C. H. V. Sutherland, R.A.G. Carson (Eds.), *The Roman Imperial Coinage* (Vol. VIII, pp. 337–364.). London: British Museum.
- Kraljević, G. (1976). Nalazi novca na Paniku u Dračevoj strani. *GZM u Sarajevu*, n.s. XXIX, 165–167.
- Kraljević, G. (1978). Antički novci u Zemaljskom muzeju, pronađeni na području Gacka, Bileće i Trebinja. *Tribunia* 4, 155–158.
- Љубић, Ш. (1875). Guverneri Dalmacije od Avgusta do Dioklecijana. *Rad JAZU* 31, 1–68.
- Marquardt, J., & Mommsen, T. (1894). *Manuel des antiquités romaines*. Paris.

- Mesihović, S. (2010). Podjela provincije Ilirik. *Pregled – časopis za društvena pitanja*, god. LI, br. 2, 87–100.
- Mesihović, S. (2011). *Rimski vuk i ilirska zmija – Poslednja borba*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Mesihović, S. (2014). *PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES – Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- Mócsy, A. (1962). Pannonia. *RE Suppl.* IX, 547–744.
- Mócsy, A. (1974). *Pannonia and Upper Moesia: a history of middle Danube provinces of the Roman Empire*. Boston: Routledge & K. Paul.
- Novak, G. (1965). Questiones Epidauritanae. *Rad JAZU* 339, 97–140.
- Pavan, M. (1958). Ricerche sulla provincia romana di Dalmazia. *Memorie dell'Istituto veneto di scienze lettere ad arti. Venezia classe di scienze morali e lettere*, Vol. XXXII.
- Papazoglu, F. (1967). Poreklo i razvoj ilirske države. *Godišnjak Istoričara BiH*, knj. V, CBI knj. 3, 123–144.
- Patsch, C. (1922). *Die Herzegovina einst und jetzt*. Wien: Historische Wanderungen im Karst und an der Adria.
- Pašalić, E. (1975a). *Osnovni motivi rimskih osvajanja naših krajeva*. Sarajevo: Svjetlost.
- Pašalić, E. (1975b). *Metodi rimske vladavine u našim krajevima*. Sarajevo: Svjetlost.
- Pašalić, E. (1975c). *Quastiones de bella dalmatico pannonicoque*. Sarajevo: Svjetlost.
- Petrović, J. (1956). Numizmatički izvještaj. *GZM u Sarajevu*, n.s. XI, 97–107.
- Rau, R. (1925). Zur Geschichte des pannonisch-dalmatinischen Kreiges der Jahre 6–9 n. Chr. *Klio* XIX, 313–346.
- Reidinger, W. (1956). Die Stathalter des ungeteilten P. und Oberpannoniens. *Antiquitas* I, 32–66.
- Rendić-Miočević, D. (1989). *Iliri i antički svijet*. Split: Ilirološke studije.
- Ritterling, E. (1924). Legio. *RE* XII, 1186–1829.
- Самарџић, Г., и Стаменковић, С. (2013). Налази новца Константина Великог и његових синова у музеју Херцеговине у Требињу. У: Д. Бојовић (ур.), *Свѣти Цар Консѣанѣин и Хришћансѣво* (Т. II, стр. 515–526). Ниш.
- Самарџић, Г. (2015). *Исѣочна Херѣѣовина у римско годѣ*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Suić, M. (1976). Ilyrii proprie dicti. *Godišnjak ANUBiH knj. XIII, CBI knj. 11*, 179–196.

Ферјанчић, С. (2002). Насељавање легијских ветерана. Београд: Балкано-лошки институт САНУ.

Čače, S. (2003). Ime Dalmacije u 2 i 1 st. prije krista. *Radovi filozofskog fakulteta u Zadru* 40(27), 29–48.

GLIGOR M. SAMARDŽIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY

HEAD-OFFICE IN KOSOVSKA MITROVICA

FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

ON NUMISMATIC FINDINGS FROM THE SOUTHERN PART OF THE PROVINCE
OF DALMATIA (EXAMPLES FROM THE AREA OF EASTERN HERZEGOVINA)

This paper presents the data about the numismatic findings from the area of the Roman province of Dalmatia (Eastern Herzegovina). With this supplement we present the unpublished and published ancient coins finds that have been discovered in the area of Eastern Herzegovina. The interpretation and publishing of numismatic sources are significant for the deliberation on the circulation of money and the representation of mints in the south of the province of Dalmatia in ancient times. The lack of written historical sources on the economic and political conditions is complemented by these old monetary emissions. The Roman conquest of and rule over the Province of Illyricum have contributed to the discovery of a significant amount of Roman coins in the area of present-day Eastern Herzegovina.

KEYWORDS: Roman coins, the province of Dalmatia, Eastern Herzegovina, circulation, presence.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).